

ՄԱՅԻՍԻԱՆ

ՀԱՅԿԱՔԱՔԱՔԻ

ԲԵՂԱԲԵԿԱՆ ԵՅԳԵՅԻՆ ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԱՆ ԵՒ ԵՌԵՒՏԻՐԵԿԱՆ

ԵՐԵՐՈՐԴ ՏԵՐԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ԵՐԵՐԵՒ 27 ՅՈՒՆԻՍԻ

1855

ԽԻԻ 68

ԲԵՂԱԲԵԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Օմանեան Այսերութեան և Ռուսիոյ մէջ ծագած վեճին վրայոք խօսուած ժամանակը քանի մի դաշնագրութեանց խօսք եղած է, որոնք այս խնդրոյն կը վերաբերին: Թէպէտ յարգոյ ընթերցողաց շատերը գիտեն յիշեալ դաշնագրութիւնները, բայց որովհետեւ ոմանք ալ կը գտնուին որ չեն կարդացած և կը ջանան անոնց վրայոք տեղեկութիւն ունենալու, այս օր պարտ կը համարվիմք հետեւեալները այս տեղիս հրատարակելու, մէկ քանի հասն ալ գալ շարժումն ձգելով:

«1841 Յուլի 10 Ին Աւարիոյ, Մեծին Պրիսմիոյ, Բրուսիոյ, և Օմանեան Այսերութեան Լիպարար Իշխանութեան անեղից քարտաւարութեան, Արեւելեան գործոց վարչոյ Լեւոն Երան Ժողովին»

ՆԱԽՈՐՈՇՈՒՄԸ

«Լեւոն Դժուարութիւնները որոց մէջ Վեհափառ Սուլթանը գտնուած էր, և ուրոնք ստիպեցին զԼորին Մեծութիւնը որ Աւարիոյ, Մեծին Պրիսմիոյ, Բրուսիոյ, և Ռուսիոյ Տերութեանց ձեռնադրութիւնը խնդրէ, արդէն վերջացած ըլլալով, Մեհա մէա Ալի փաշայն ալ 1840 յուլի 15 Ի պայմանագրութեան նպատակին համեմատ Վեհափառ Սուլթանին հնազանդութիւն ըրած ըլլալով, յիշեալ պայմանագրութեան որոշեալ դրոշմ Տերութեանց գործակալները որոշեցին, որ այն պայմանագրութեան յառաջ եկած առ ժամանակեայ միջոցներուն գործարքութեան դատ խիստ կարեւոր է պաշտօնական կերպով հաստատել Օմանեան Այսերութեան վարդապետին կանոնին պէտք եղած պատիւը, որով ամեն ժամանակ արգիւիւղէ օտար Տերութեանց պատերազմական նաւերուն Դարդանեկի (ձերմակ ծովու) և Վոսփորոնի (սեւա ծովու) նեղուցներուն մէջ մտնելը»:

«Լեւոն կանոնը ի բնէ ընդ հանրաբար և մշտնջենապէս գործադրելի ըլլալուն իւրաքանչիւր Տերութեանց գործակալները, իւրեանց կառավարութիւններէն այս մասին հրաման ունենալով, խորհեցան որ Եւրոպիոյ խաղաղութեան անվտանգ մնալու մասին ամեն Տերութեան Դիտարարութեանց ցրցնելու համար պատշաճ անսնալ վերոյդրեալ կանոնին պէտք եղած յարգանքը հաստատ պահելը պայմանագրի մը միջոցաւ, որուն Գաղղիոյ Տերութիւնն ալ հրաւիրուի գործակից ըլլալու Վեհափառ Սուլթանին բարձրացած համեմատ»:

«Լեւոն պայմանագիրը հինգ Տերութեանց միութեան վրայոք Եւրոպիոյ դրաւական մը տարու համար ըլլալով, Անգղիոյ Վեհափառութեան հայտարարութեան գործոց գլխաւոր պաշտօնեայն, միւս չորս Տերութեանց գործակալներուն միաբանութեամբ, յանձնառու եղաւ որ այս առարկայն Գաղղիոյ կառավարութեան խնայել, հրաւիրելով զայն մասնակից ըլլալու այս պայմանագրին, որով մէկ կողմէն Վեհափառ Սուլթանը իւր հաստատ որոշումը պիտի յայտնէ վերոյիշեալ կա՛նոնը այսուհետեւ անխախտ պահելու, և միւս կողմէն՝ հինգ Տերութիւնները իրենց միաբան որոշումը պիտի ծանուցանեն նոյն կանոնը չխախտելու և անոր համեմատ վարուելու»:

«Սարգիսեան Իսթեքսադը, Մեծին, Փարթիքի, Պիլո, Պրուսիոյ, Եւրոպիոյ Բանի որ Օմանեան Այսերութեանց խաղաղութեան մէջ գտնուի՝ Օտար Տերութեանց պարտաւորութեան նաեւ Դարդանեկի և Վոսփորոնի նեղուցներուն մէջ երբեք չի հնչելու և նոյնը այսուհետեւ անխախտ պահելու համար, իւր կողմէն Բարձրագոյն Դրան և միւս կողմէն Աւարիոյ, Գաղղիոյ, Մեծին Պրիսմիոյ, Բրուսիոյ և Ռուսիոյ մէջ հապապած և 1841 Յուլի 15 Ին Լեւոնի սարգիսեան պայմանագրին խաղաղութեան իւրեան է»:

«Հանուն Աստուծոյ Ամենորոգման»:
«Լեւոնի վրայ ու շուրջապիւր և Պրուսիոյ թագաւորը, Գաղղիացոյ թագաւորը, Մեծին Պրիսմիոյ և Իւլանիոյ Մեհա թագաւորութեան թագաւորին, Բրուսիոյ թագաւորը, և ամենայն Ռուսաստանացի Այսեր, համադրած ըլլալով որ իւրենց միութեան և համաձայնութեան իրենց խնամք յատուկ աւարկայն եղած ընդհանուր խաղաղութիւնը պահպանելու համար ամենէն ապահով գրաւականը կուտան Եւրոպիոյ, և նոյնին Մեծութիւնները Վեհափառ Սուլթանին գերագոյն իրաւանց անխախտութեան համար ունեցած յարգանքն ունեն և անոր Այսերութեան համար համաձայնութեան անխախտ անվտանգ անվերջ փախաբնուն յայտնի ապացոյց մը տարու մտք՝ այս համաձայնութիւնին վրայն ուղեւոր, որ չենցին որ Վեհափառ Սուլթանին հրաւիրանցը համեմատ, պաշտօնական թղթով մը հաւաստարարէս ապացուցանեն իրենց միաբան որոշումը Օմանեան Այսերութեան այն վարդապետին համեմատ վարուելու, որով Դարդանեկի և Վոսփորոնի նեղուցներուն մէջ անցը միշտ արգիւիւղած պիտի ըլլայ պատերազմական օտար նաւերուն, քանի որ Բարձրագոյն Դուռը խաղաղութեան մէջ գտնուի»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը մէկ կողմէն կը յայտնէ թէ հաստատ մտք որոշած է այսուհետեւ հաստատ պահելու իւր Այսերութեան վարդապետին կանոնը, որով ամեն ժամանակ արգիւիւղէ օտար Տերութեանց պատերազմական նաւերուն Դարդանեկի և Վոսփորոնի նեղուցներուն մէջ մտնելը, և

քանի որ Բարձրագոյն Դուռը խաղաղ վիճակի մէջ գտնուի, Վեհափառ Սուլթանը աւանդական պատերազմական օտար նաւ մը չպիտի թողու որ յիշեալ նեղուցներէն անցնի»:
«Լեւոնի վրայ ու շուրջապիւր և Պրուսիոյ թագաւորը, Գաղղիացոյ թագաւորը, Մեծին Պրիսմիոյ և Իւլանիոյ Մեհա թագաւորութեան թագաւորին, Բրուսիոյ թագաւորը, և ամենայն Ռուսաստանացի Այսեր միւս կողմէն կը պարտաւորին զիւր թանկին այս որոշումը յարգելու և վերոյիշեալ կանոնին համեմատ վարուելու»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը իրենց յօդուածի մէջ յիշուած Օմանեան Այսերութեան վարդապետին կանոնին անխախտութիւնը ըլլալու հաստատելով Վեհափառ Սուլթանը իրեն կը պահէ, ինչպէս և առաջ, նեղուցներէն անցնելու հրաման չնորհելու պատերազմական յարձակումներէն խուսելու, որոնք բարեկամ Տերութեանց դեպքանատաններուն ծառայութեան համար գործածուելու են»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը այս պայմանագիրը խնայելու է ամեն օտար Տերութեանց որոց հետ բարեկամութեան յարաբերութիւն ունի, և հրաւիրելու է զանոնք որ օտար համաձայնին»:

«Լեւոնի վրայ ու շուրջապիւր և Պրուսիոյ թագաւորը, Գաղղիացոյ թագաւորը, Մեծին Պրիսմիոյ և Իւլանիոյ Մեհա թագաւորութեան թագաւորին, Բրուսիոյ թագաւորը, և ամենայն Ռուսաստանացի Այսեր միւս կողմէն կը պարտաւորին զիւր թանկին այս որոշումը յարգելու և վերոյիշեալ կանոնին համեմատ վարուելու»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը իրենց յօդուածի մէջ յիշուած Օմանեան Այսերութեան վարդապետին կանոնին անխախտութիւնը ըլլալու հաստատելով Վեհափառ Սուլթանը իրեն կը պահէ, ինչպէս և առաջ, նեղուցներէն անցնելու հրաման չնորհելու պատերազմական յարձակումներէն խուսելու, որոնք բարեկամ Տերութեանց դեպքանատաններուն ծառայութեան համար գործածուելու են»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը այս պայմանագիրը խնայելու է ամեն օտար Տերութեանց որոց հետ բարեկամութեան յարաբերութիւն ունի, և հրաւիրելու է զանոնք որ օտար համաձայնին»:

«Լեւոնի վրայ ու շուրջապիւր և Պրուսիոյ թագաւորը, Գաղղիացոյ թագաւորը, Մեծին Պրիսմիոյ և Իւլանիոյ Մեհա թագաւորութեան թագաւորին, Բրուսիոյ թագաւորը, և ամենայն Ռուսաստանացի Այսեր միւս կողմէն կը պարտաւորին զիւր թանկին այս որոշումը յարգելու և վերոյիշեալ կանոնին համեմատ վարուելու»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը իրենց յօդուածի մէջ յիշուած Օմանեան Այսերութեան վարդապետին կանոնին անխախտութիւնը ըլլալու հաստատելով Վեհափառ Սուլթանը իրեն կը պահէ, ինչպէս և առաջ, նեղուցներէն անցնելու հրաման չնորհելու պատերազմական յարձակումներէն խուսելու, որոնք բարեկամ Տերութեանց դեպքանատաններուն ծառայութեան համար գործածուելու են»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը այս պայմանագիրը խնայելու է ամեն օտար Տերութեանց որոց հետ բարեկամութեան յարաբերութիւն ունի, և հրաւիրելու է զանոնք որ օտար համաձայնին»:

«Լեւոնի վրայ ու շուրջապիւր և Պրուսիոյ թագաւորը, Գաղղիացոյ թագաւորը, Մեծին Պրիսմիոյ և Իւլանիոյ Մեհա թագաւորութեան թագաւորին, Բրուսիոյ թագաւորը, և ամենայն Ռուսաստանացի Այսեր միւս կողմէն կը պարտաւորին զիւր թանկին այս որոշումը յարգելու և վերոյիշեալ կանոնին համեմատ վարուելու»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը իրենց յօդուածի մէջ յիշուած Օմանեան Այսերութեան վարդապետին կանոնին անխախտութիւնը ըլլալու հաստատելով Վեհափառ Սուլթանը իրեն կը պահէ, ինչպէս և առաջ, նեղուցներէն անցնելու հրաման չնորհելու պատերազմական յարձակումներէն խուսելու, որոնք բարեկամ Տերութեանց դեպքանատաններուն ծառայութեան համար գործածուելու են»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը այս պայմանագիրը խնայելու է ամեն օտար Տերութեանց որոց հետ բարեկամութեան յարաբերութիւն ունի, և հրաւիրելու է զանոնք որ օտար համաձայնին»:

«Լեւոնի վրայ ու շուրջապիւր և Պրուսիոյ թագաւորը, Գաղղիացոյ թագաւորը, Մեծին Պրիսմիոյ և Իւլանիոյ Մեհա թագաւորութեան թագաւորին, Բրուսիոյ թագաւորը, և ամենայն Ռուսաստանացի Այսեր միւս կողմէն կը պարտաւորին զիւր թանկին այս որոշումը յարգելու և վերոյիշեալ կանոնին համեմատ վարուելու»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը իրենց յօդուածի մէջ յիշուած Օմանեան Այսերութեան վարդապետին կանոնին անխախտութիւնը ըլլալու հաստատելով Վեհափառ Սուլթանը իրեն կը պահէ, ինչպէս և առաջ, նեղուցներէն անցնելու հրաման չնորհելու պատերազմական յարձակումներէն խուսելու, որոնք բարեկամ Տերութեանց դեպքանատաններուն ծառայութեան համար գործածուելու են»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը այս պայմանագիրը խնայելու է ամեն օտար Տերութեանց որոց հետ բարեկամութեան յարաբերութիւն ունի, և հրաւիրելու է զանոնք որ օտար համաձայնին»:

«Լեւոնի վրայ ու շուրջապիւր և Պրուսիոյ թագաւորը, Գաղղիացոյ թագաւորը, Մեծին Պրիսմիոյ և Իւլանիոյ Մեհա թագաւորութեան թագաւորին, Բրուսիոյ թագաւորը, և ամենայն Ռուսաստանացի Այսեր միւս կողմէն կը պարտաւորին զիւր թանկին այս որոշումը յարգելու և վերոյիշեալ կանոնին համեմատ վարուելու»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը իրենց յօդուածի մէջ յիշուած Օմանեան Այսերութեան վարդապետին կանոնին անխախտութիւնը ըլլալու հաստատելով Վեհափառ Սուլթանը իրեն կը պահէ, ինչպէս և առաջ, նեղուցներէն անցնելու հրաման չնորհելու պատերազմական յարձակումներէն խուսելու, որոնք բարեկամ Տերութեանց դեպքանատաններուն ծառայութեան համար գործածուելու են»:

«Յօդուած եւ Վեհափառ Սուլթանը այս պայմանագիրը խնայելու է ամեն օտար Տերութեանց որոց հետ բարեկամութեան յարաբերութիւն ունի, և հրաւիրելու է զանոնք որ օտար համաձայնին»:

որ արդէն լաւ եմք Գաղղիոյ և Անգղիոյ Տերութիւնները պիտի զօրօք Տաճկաստանը պաշտօնական լով, իրենք Ռուսիոյ դէմ պատերազմ չեն ընել, և երբ որ մենք Տաճկաց զօրքերուն օգնութիւն կընենք, եթէ Ռուսաց Այսերը մեզի պատերազմ չի բանայ, մենք իւրեն նաւերը չպիտի բռնենք, մենք ամենեւին թշնամական միջոց մը չպիտի բանեցնենք Արեւելից մէջ, բայց եթէ Տաճկաստանի հետ մէկ տեղ»:

Մօրիկի Ժողով

«Գաղղիոյ և Անգղիոյ նաւատորմիկները անգամ մը Սեւա ծովու մէջ մտնելէն ետքը պիտի կրնան Ռուսաց Այսերը Տաճկաստանի վեզին զատելու, Դանուբեան երկիրները յաւիտեան ազատելու, Սեւա ծովին մինչև Կասպի ծովը տարածուած բոլոր երկիրներէն Ռուսերը վտանգելու և Պարսկաստանի դուռը մէջ Ռուսիոյ այսուհետեւ ամեն տեսակ միջնորդութիւնը արգիւիւղելու Հնդկաստանի մեր սահմանները ապահովելու: Ռուսիոյ Տերութիւնը երբեք Դանուբէն անցնելու և Պարսկաստան լեռանց կիրճերը մտնելու չի համարձակիր, եթէ իւր Սեւա ծովու նաւատորմիկները խորտակուին կամ Սեւասոփօլի մէջ գնդակոծուին ու բանաւորուին: Եւ եթէ Անգղիոյ դրօշակը Պարսկաստանի վրայ բացուի՝ Պարսկաստան բոլոր բնակիչները մէկ մարդու պէս ոսր կեղան, և իրենց պէտք եղած զենքերը և պատերազմական պաշարները ձեռք բերելով մէկ պատերազմով մէջ Ռուսերը Բուսպանէն անդին կը քշեն»:

Կլաւ, 14 յունիս, Լոնտոն

«Ռուսաց զօրքերուն Դանուբեան իշխանութեանց երկիրներուն մէջ մտնելը չի կրնար արդարանալ Արիսմուպօլսոյ դաշնադրութեան որ և իցէ մեկնութեամբ: Մի և նոյն բանն է թէ Ռուսը Բորժու մտնելէն Անգղիոյ և Ռուսիոյ Տերութեանց մէջ վեճի մը պատճառաւ ըլլալով խօսակցութեանց սկսելէն առաջ: Կլ յունիս Կլ ըրաւ որ վերջապէս չարիւրութեան իրաւներուն ակնմը պիտի գրուի Ս. Պետրքուրգ: Եթէ ընդհակառակն յիշեալ իշխանութեանց երկիրները կուտան փորձ մը ըլլայ: Անգղիայն գիտեալ պէտք է, որ Ռուսիոյ այս տեսակ յարձակութեան նաւատորմիկը (Սուլթանի) պաշար գնդակոծելու կամ Դարդանեկի նեղուցէն անցնելու»:

Սը, 14 յունիս, Լոնտոն

«Գաղղիոյ և Անգղիոյ դէպքաններուն շնորհուած արտաքոյ կարգի իշխանութիւնը հաւանականաբար վերջին շատիճանի շրջապայքութեամբ գործածուելու է»:

Երբեք դէպքանները անուշտ ոչ իւրատեղութեամբ և ոչ անպարտելով վարուելու են, բայց առանց փոփոխութեան նոյն ազգու, արի, խոհեմ, և պատուարժան քաղաքականութեան պիտի հետնին, որուն մէջ

շատ ժամանակէ հետէ կը գտնուին, և մեր ուրախութեամբ կը խոստովանուինք: Բայց վերջիններէն շատ անգամ Սահմանադրութեան շարժումները, ինչպէս որ արդէ տեսնուած է, այն իրաւանց, այն անկախութեան, և այն ամբողջութեան դէմ յարձակողները կուգին Ռուսաց բանակները ըլլան: Փրօք կամ Դանուբ գետին բերանը, կուգին անոնց նաւատորմները ըլլան Սեփակթիմի անջը: Կաղընի և Անգղիոյ Տերութիւնները իրենց պաշտպանած կողմին իրաւանց, արդարութեան զգացմանց հետ հաւասար օգուտներու համար միաբանութեամբ գործելով ապահով են որ պիտի կրնան Օսմանեան Վայսերութիւնը պաշտպանել, Ռուսիոյ փառասիրութիւնը զպելլել, և Տերութեանց հաւասարակշիւութիւնն ու Բրիտանիոյ ինքնազորութիւնը հաստատ պահելու:

ՆՈՅՆԵՆ ԵՂԵՐԵՐ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ: Տաճկաստանի և Յունաստանի սահմաններուն մօտ գտնուած երեք Օսմանեան գիւղերը, Հելլենացեաց կառավարութիւնը դաշնադրութեանց հակառակ անցեալները կոխած ըլլալով, երկուց տէրութեանց մէջ գծաւորութիւն ծագած էր, և այս առթիւ Յունաց զօրքը սահմանագիւղեր ժողովուած էին: Թէպէտ այս մասին անոնց անիրաւութիւնը հաստատուելով վէճը շատոնց լըմնցած էր, բայց Հելլենացեաց զօրքը սահմանագիւղեր կը կենային անշուշտ առիթի մը սպասելով Օսմանցեաց ներքին պատճառներու, Դանուբի կողմը Ռուսաց հետ կուգած ժամանակին:

Գաղղիոյ և Անգղիոյ կառավարութեան զեպանները յահմանագիւղերէն զօրաց ետ կանչուիլը պահանջեցին. և իմացուցին որ եթէ խռովութիւն մը ելայ՝ իրենց օրօքը Յունաստան պիտի գայ: Յունաստանի դահլիճը պատասխանեց թէ «Այժմեան պարագայի մէջ կանոնաւոր զօրաց սահմանները գտնուելը աւագակաց խռովներուն արգելք մընէ որ չի գումարուին ու Օսմանցեաց երկիրը»:

* Յայտնի է որ այս գետը որ Եւրոպական Ռուսիոյ և Միջագետքի մէջ տեղի սահմանն է, իսկ փաթ լեռներէն կ'աղբաւանայ, և կ'ալանի մօտ Դանուբի մէջ կ'ընկնայ՝ 800 ինչո՞վէր շաւաղ ընծանալէն ետքը: Ռուսները Արքիմանուպոլսոյ դաշնադրութեան վրայ հիմնելով շատ անգամ այս գետին անցեր են:

Փրօքը գետը պատմութեան մէջ հռչակաւոր էր: Եւ Սեփակթիմի վայրերը ասոր եղբայրը յաղթութեամբ 1711 թ. յետ որոյ Տաճկաց հետ դաշնադրութիւն մը եղաւ:

Տաճկաստանի և Յունաստանի սահմանագիւղերէն զօրաց ետ կանչուիլը պահանջեցին

Չեմ կրնար պատմել Քրիստոնէից մէջ զմէկու դէմ ունեցած թշնամութիւնը. Յունները Պատարագ կամ Ժամբողութիւն ըրած ատենը, եկեղեցւոյն մէջ ուրիշ ազգէ մարդէս տեսներ, նոյնպէս Հայոց և Լատինաց ժամասացութեան ժամանակը:

Երբ զարմանամ, սիրելի ընթերցող, որ ամեն հաւատոյ կամ դաւանութեան առաջին հրամանը «Սիրեցէք զմիմեանս» ըլլալով, Քրիստոնէայ հաւատոյն բուն տեղը աղհրամանը կը մոռնան, ոչ մէկ տարի առանց կուռն չեն անցուներ, պատճառը հարցնելու պէտք չըկայ. Ժողովրդեան անկրթութիւնն ու կոյր նախապաշարմը մէկ կողմէն, հոգեւորականաց անմիաբանութիւնն ու շահասիրութիւնը միւս կողմէն...

Իմ աչքով տեսած բան մը պատմեմ, Սիրելի ընթերցող և ասկէ ինքնիրդ դատե՛ թէ քահանայից շնորհիւ՝ աշխարհականը որչափ նախապաշարեալ են և կուրները ուսկից կը ծագին:

Սուրբ Հրեշտակապետ գացած ատենս երկու Յոյն երիտասարդ միասեղ վանքէն ներս մտանք. մէկը 23 և միւսը 33 տարե-

ները չի կրնեն. ուստի զօրաց ներկայութիւնը Օսմանեան Վայսերութեան օգուտ կընէ, և ասոր օգտին համար է որ Հելլենացեաց կառավարութիւնը ծախքեր կընէ:

(Եւս խօսքերը ինչպէս կուգէք, այնպէս մեկնեցէք):

— Իարձրագոյն Տերութեան գործակատարին դէմ Յոյն պաշտօնեայ մի անպատուելի ըրած ըլլալով՝ բանտարկուեցաւ. և այս մասին երկուց տէրութեանց մէջ ծագած գծաւորութիւնը վերջացրելու համար՝ Գաղղիոյ միջնորդութիւնը ընդունուեց:

— Վերսկիցի Միսթր Բինկ քարոզչին գործը դեռ չէ լըմնցած. և Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւնը ազդու կերպիւ կը պնդէ իւր պահանջմունքը, և դրամական փոխարինութիւն կը խնդրէ:

— Յունաստանի արտերուն արմատաց հունձերը այս տարի անցած տարուանէն ալ պակաս եղան: Եւ յոյները նըմանապէս բոլորովին աւրուեցան, ոչ պըտուղ և ոչ մեղր եղեր է: Չիմենինե. ըստ ալ անյաջողութեանը մեծ երկիւղ կայ. դրամի սղութիւնը վերջին կէտը հասած է. կատարեալ թշուառութիւն կը կրէ երկիրը. Ժողովուրդը միայն կը յուսայ թէ Եւրոպական խռովութիւն մը ծագի ու ինքն ալ ծովային զօրութեամբ օգուտ քաղէ: Իսկ այս յոյսն ալ պարագայ ելլալը մօտ է:

ՆՈՅՆԵՆ ԵՂԵՐԵՐ

Հայոց ազգին օգուտէն առաւելու չէ: Եւս խօսքերը կարգացած ատենինս՝ երեք ազգին զանազան բարուց վրայ կրնամք գաղափար մը ունենալ: Յոյները իրենց ուստաւորաց բարեպաշտութեան նուէրներէն գումարուած հարստութիւնները փոխանակ մեռեալ զըրամագիւղի պէս անօգուտ պահելու, անոնցմով հաստատ եկամուտներ հնարեր են ազգին համար, որն որ իրենց

վաճառականութեան հոգւոյն, բարի անտեսութեան և (եթէ կամիս) շահասիրութեան պայացոյց մըն է:

Եւս խօսքերը ամեն տարի ուստի գընացողներէն ժողոված հարստութիւնն ինչ ոսկեղէններու և արծաթեղէններու գործածելով և անոնցմով եկեղեցիները զարդարելով՝ իրենց փառասիրութիւնը և հարուստ երեսնալու փափաքը կը ցուցնէ:

Իսկ Հայք բարեպաշտ ուստաւորներուն շնորհած առատաձեռն նուէրները, (առանց փոխելու դրամոց տեսակները, և զարդուց ձեւերը) ամեն տարի իրարու վրայ դիզելով, և գուցէ պահարանը դնելէն ետքը մէյ մըն ալ ձեռք չի մօտեցրելով՝ հաւատարիմ աւանդապահ ըլլալին և (ըստ ոմանց անհոգութիւն, ըստ այլոց ազահուութիւն) համարուած) խնայողութիւն ունենալին կը յայտնեն:

Ինչո՞ւնք ուրիշ ազգերը, կուգին արծաթաւոր ըլլան, կուգին փառասէր ըլլան. քննե՛ք միայն մեր ազգակիցները, և տեսնե՛ք թէ՛ հեռաւոր տեղերէ Ս. Երուսաղէմ ուստի երթալով իրենց սղութիւնը համար (մեծագոյն մասամբ) երեսաց քրտինքով և տաժանելի աշխատանք վաւորած, (օրինակի ազգաւ) հազար դահեկանին ինչ հարկերը ճանապարհի և ուրիշ ծախքերու վաճառելով, հարկեր զուռուշ երկրպագելով Ս. Տեղեաց կը շնորհեն նէ, ինչ կըլլան այն ժողովուած ստակները: Մինչև հիմայ մարդ լսած չէ թէ ինչ կըլլայ, և մարդ չգիտեր թէ որքան է գումարը, կրնամք ըսելու թէ գանձապետն անգամ կամ այժմեան Սրբազան Պատրիարքն ալ, (որ ի հարկէ օրինաւոր պատճառանք նոյն անտանելի ծանրութիւն ունեցող պաշտօնը վրան առած է), կրնան չեն գիտեր Երուսաղէմայ դանձուն ճիշդ վիճակը, և բաց ի քանի մի հարկեր հազար դահեկանէ, որ շատ կուրծկեալ երբեմն երբեմն հայաբան հարուստ քաղաքներու կը շնորհուի, և բաց ի հարկեր քսան հազար զուռուշ տարեկան տուրքէ, զոր Մայրաքաղաքիս Ճեմարանի անուամբ կառնուի ազգային բարեպաշտական հաստատութիւններու կը գործածուի, և բաց ի քանի մի նորոգութեանց համար մօտերս Երուսաղէմայ մէջ ծախս եղած ըստակներէն, լրուած չէ որ երեւելի գումարներ յիշեալ գանձարանէն դուրս ելած ըլլայ. ուստի առ հասարակ կը կար-

ծուի թէ շատ հազարաւոր քսակներ գումարուած ըլլալ պէտք են:

Եւս խօսքերը ամեն տարի ուստի գընացողներէն ժողոված հարստութիւնն ինչ ոսկեղէններու և արծաթեղէններու գործածելով և անոնցմով եկեղեցիները զարդարելով՝ իրենց փառասիրութիւնը և հարուստ երեսնալու փափաքը կը ցուցնէ:

Եւս խօսքերը ամեն տարի ուստի գընացողներէն ժողոված հարստութիւնն ինչ ոսկեղէններու և արծաթեղէններու գործածելով և անոնցմով եկեղեցիները զարդարելով՝ իրենց փառասիրութիւնը և հարուստ երեսնալու փափաքը կը ցուցնէ:

Ինչո՞ւնք թէ հին ժամանակները, երբ զանազան քրիստոնէայ ազգաց նախապաշարմուքը աւելի սաստիկ էր, երբ իրարմէն չնչին օգուտներ խելու համար՝ ապօրինաւոր միջոցներու մեծամեծ գումարներ կը պաւտուէր, գուցէ ներքին ըլլար այսպիսի չափազանց խնայողութիւնը: Իսկ հիմայ որ (փառք Ամենակալին և մեր Ինքնակալին), այս տեսակ տարօրինակ ծախքեր ընելու ստիպեալ չեն Ս. Երուսաղէմայ Սրբաւորները, և ոչ ուրիշ տեսակ երկիւղներ ունին քան ներքին անհոգութիւն մը կը համարուի որ հին ժամանակներու սովորութեանց հետեւելով՝ ձեռքերնին գտնուած մեծ միջոցները անպտուղ թողուին:

Եւս խօսքերը ամեն տարի ուստի գընացողներէն ժողոված հարստութիւնն ինչ ոսկեղէններու և արծաթեղէններու գործածելով և անոնցմով եկեղեցիները զարդարելով՝ իրենց փառասիրութիւնը և հարուստ երեսնալու փափաքը կը ցուցնէ:

Սեղի գուցէ բան պիտի թէ ազգիս օգուտ ընելէ ետ կեցած չունին, ջմուռնիոյ եկեղեցւոյն շինութեանը համար 300 հազար զուռուշ տուին, Սրբաւորներու պատիւը չեմարանին համար տարեկան 120 հազար զուռուշ կուտան, և շատ անգամ ուրիշ ստակներ ալ տուած են Մայրաքաղաքիս Հայոց համար:

Չեմ ուրանար, և շնորհակալութիւն կը յիշատակեմք այս բարութիւնները. բայց կը պարտաւորուիմք քանի մի դիտու-

է. չորրորդը Սելիկ Դեբէճ կըսուի, ուսկից Աստուածածնայ գերեզմանը և Յովնափաթու ձորը կը թրջուի: Հինգերորդը «պապ էլ զեպի» որն որ Արքա լեռան գլուխն է:

Քաղքին օդը շատ առողջարար է քաղաք լեռան վրայ ըլլալուն. տուները Յոյ պէի կամ Սուր քաղքին տուներուն պէս չին ունեն: Ինչպիսիքնուն շատը Յունարէն կամ Իսպանէն կը խօսին, ամեն ազգ իւր գաղղոցը ունի մեծ ու պզտիկ: Քաղքին մէջ գրեթե ուրիշ բան չի մնաց, բայց միայն Սուրբ Յարութիւնը:

ՎԵՐՈՒՄ Ե

Սուրբ Յարութիւն եկեղեցին չի պատմած նախ անոր կանոնները գիտնալ հարկաւոր է:

Ինչեղեցւոյն դուռը շարաթը երկու անգամ կը բացուի հինգշաբթի և կիրակի օրեր, և դուռն բանալիները Օսմանեան Տերութեան ձեռքն է, և դուռապահները չորս հինգ Մահմետական են. որոնք անմիջապէս դռները կը բանան, երբ Բրիտանիայի կամեանն ինչեղեցւոյն մէջ գտնուած սուրբ տեղերը չորս ազգի մէջ բաժնուած են, Հայոց, Յունաց, Լատինաց և Ասորոց. եկեղեցւոյն

մէջ երեք մեծ վանք կան, Հայոց, Յունաց և Լատինաց: Ինչն դիշեր եկեղեցւոյն մէջ հարկերէն աւելի քահանայք կամ ուստաւորք կը կենան (երեք ազգէն), Ժողովրդէն ալ ով որ ուզելու ըլլայ՝ կրնայ ներս մտնել, ու գիշերները իրեն ազգին վանքը կենայ:

Ինչ գիշերին զանազակ զարկածին օրէս Յոյք Սուրբ գերեզմանին վրայ սուրբ պատարագ կը մատուցանեն. յետոյ Հայք և ամենէն վերջը Լատինք:

Ինչեղեցւոյն մէջ գտնուած քահանայները երեք ամիս երեք ամիս դուրս կըլլեն. բայց քահանայներ կան որ վեց կամ եօթը տարի կը նստին առանց ոտուրդին դուրս հանելու: Ինչեղեցւոյն ամեն կողմը կամար և քարայէն ըլլալով խոնավուտ է, և բոլոր պատերը կարծեա թէ թաց են, ուստի ալ շատ վատառողջ է մեջի օդը:

Իսկ և առաջ եկեղեցւոյ դռնէն ներս մտածիք պէս՝ քսան ոտնաչափ հեռի, քար մը կայ շորս կանգնաչափ երկայնութեամբ և մէկ ոտնաչափ լայնութեամբ. վրան երեք ազգաց կողմէն ութ կանթեղներ կ'ախուսուեն: Եւս քարին վրայ Բրիտանիոյ մեռեալ մարմինը պատմութիւն են. ինչպէս Սուրբ Աւետարանին մէջ կ'ըսէ «Եւ ինչո՞ւնք քեզ»:

դուժիններ ընելու :

Միթէ Միաբանութիւնը այս գու- մարները իւր ունեցած ստակին արդիւն- քէն կուտայ, թէ բուն գրամագլխէն :

Միթէ վանքին պարտքը միայն իր- տանդնուպօղտը և Զմիւռնիոյ հայերը վճարեցին, թէ ընդհանուր ազգը :

Միթէ Զմիւռնիոյ և իրաւանդնու- պօղտը Հայ ժողովուրդները Վայսերա- կան երկիրները բնակող ազգիս ամենէն աղքատ և կարօտ մասն են, թէ աւելի հարուստ և անկարօտ են :

Լ,թէ (ինչպէս որ չեմք տարակու- տի) Երուսաղէմայ Միաբանութիւնը իւր գանձուն դրամագլխէն կամ ամեն տարուան ուխտաւորներուն շնորհած նուէրներէն ծախս կընէ, տնտեսական խնայողութեան անհմտութի կը ցուցնէ :

Լ,թէ Զմիւռնիոյ և իրաւանդնուպօղ- տը Հայոցմէ աւելի կարօտ ժողովուրդ- ներ կան ուրիշ տեղուանք, (որն որ ըս- տոյց է) Երուսաղէմայ Միաբանութիւնը առաջիններուն օգնելով և վերջինները զրկելով, անիրաւութիւն կընէ, մանա- լանդ որ վերջինները առաջիններէն պա- կաս չօգնեցին վանքին պարտքը վճարե- լու ժամանակ, և աւելի մեծ բազմու- թեամբ ուխտի կերթան ամեն տարի :

Ուստի բարեմիտ ազգիս աշխարհա- կան և հոգեւորական կառավարութեան յատուկ ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմք այս կարեւոր առաջարկուեալ վրայ, որն որ ազգիս պայծառութե և յառաջդիմու- թեան միջոցներէն աւելի ազդու կրնայ ըլլալու օր մը :

Ինչպէս որ վերը ըսինք, Երուսաղէ- մայ Հայոց վանքին գանձունը գրամա- գրիչոյն գումարը չենք գիտեր, բայց ա- ռանց գոհարեղէն, արծաթեղէն, և ու- կեղէն ծանրագին զարդերը հաշուելու, պատրաստ դրամը միայն չափաւոր կար- ծիքով երեսուն հազար քսակ հաշուենք :

Լ,թէ Երուսաղէմ հազար քսակ, փոխա- նակ իբր մեռեալ գրամագլուխ, խա- լար ու խոնաւ ստորերկեայ գանձարա- նի մէջ պահելու, թող արդիւնաւորեմք զայն. փոխ տանք երեւելի ազգաց գլխա- լոր սեղանատուններուն (պանքանե- թուն) և տարեկան տոկոսները առնենք, կամ անշարժ կալուածներ գնենք ու ա- նոց ամսական վարձքը ստանանք : Երե- սուն հազար քսակը հազար հինգ հարիւր քսակ շահ կրնայ բերել, տարեկան տոկո- սներ կամ վարձքը միայն հարիւրին հին- գէն հաշուելով :

Լ,թէ 1,500 քսակ տարեկան արդիւն- քէն հիմայ տարուէ տարի Մայրաքաղա- քիս շէնարանին շնորհուած երկու հար- իւր քառասուն քսակին տեղը առ հասա- ռակ ուսումնարանաց բարեկարգութե- ի համար հինգ հարիւր քսակ տրուելէն ետքը, մնացեալ 1,000 քսակէն հինգ հարիւրն ալ Երուսաղէմայ մէջ տպա- լանը պայծառացնելու, և հոգեւորա- կան շէնարան մը հաստատելու գոր- ծածուի, միւս 500 քսակն ալ Անա- տոլիոյ հայաբնակ աղքատ քաղաքաց մէջ ազգային ուսումնական յառաջդիմու- թեանը յատկանայ :

Լ,թէ դրամ գործածելու կերպին վը- րայ ետքը կրնայ խորհուիլ. սա ազգային հարստութիւնը անպտուղ չձգելով ար- դիւնաւորելու միջոցներուն նայուելու է նախ և առաջ :

Լ,թէ Ս. Երուսաղէմէն սկիզբն ըլլայ, անշուշտ ազգային միւս հարուստ վան- քերուն կարգն ալ կուգայ : Լ,թէ ժա- մանակ ազգային ընկերութիւններ հաս- տատուած ժամանակը, դրամի կարօտու- թիւն չունենալով շուտով խափանուելու չեն ստիպուիր :

Մեր յարգոյ Հասարակութեան պէս քիչ ազգ կայ. այսինքն մենք ենք որ ու- նեցած հարստութիւններն ապարդիւն կը թողուք ու նոր դրամագլուխ ժող- վելու կեղծանք : Ուրիշ ազգերը հարու- տութիւնն չեն պահեր ու օգտուէտ բաներու կը գործածեն :

Հրէայք Մայրաքաղաքիս մէջ ազ- ցային մտուկ մը ունին, ուսկից խեղճ տղայոց փոքրիկ դրամագլուխ կը տրուի ապրանքով (ոչ թէ ստակով) : Լ,թէ խեղճ տղայք ամեն երեկոյ կամ շաբա- թը անգամ մը վաճառած բաներուն մէկ մասով իրենց ծախքը կը հոգան և մե- ծագոյն մասն ալ ազգային մտուկին յանձ- նելով նորէն ապրանք կառնեն. այսպէս իրենց ապրուստը կը ծարեն ու դրամա- գլուխը տէր կը լինի : Լ,թէ փոքրահա- մակ հրէայները որ կը տեսնեմք փողոց- ներու մէջ թուղթ, գրիչ, կնիք, լուց- կիք, ասեղ, թել, և այլն և այլն մանր բա- ներ կը ծախեն, բոլորն ալ ազգային սնն- տուկի նպատակը առուստը կընեն : Պէտք եղած գոյուղութեան կանոնները ի հարկէ դրած են, որոց մէկն է տղայոց առանց երաշխաւորութեան չընդուն- ուիլը, և երաշխաւոր չունեցողներուն մէկ անգամէն աւելի դրամագլուխ չի տրուիլը, եթէ մէկ անգամ համեստուի :

և արդարութեան դէմ պակասութիւն մը գործեն : Լ,թէ ըրդէ է ըսել թէ այս բարի տնօրէնութեան բարոյական և նիւթական օգուտները որչափ են :

Լ,թէ տղայք փոխանակ ուսում- նարանաց մէջ պարսպ-ժամանակ անցըն- լու, փոխանակ փողոցները դատարկ չը- ջնու և կամայ կամայ մուրացկանուի տրվելու, համեստուի, ուղղութիւն, գործունէութի, խնայողութիւն, և այլն կը սովորին ու քիչ շատ ապրուստ կը ծարեն :

Քաղաքի մը (կարծեմք Արթիւնու- պօղտը) Յոյները քառասուն տարի առաջ ութսուն հազար դահեկան փոխ տու- երէն Եւրոպայի պանքաներէն մէկուն, և թողուցեր են որ տարեկան տոկոսներ վրան դիզուի : Լ,թէ դրամագլուխը այն չափ բազմապատկեր է. որ հիմայ անոր տարեկան տոկոսեք նոյն քաղաքի ու- սումնական և բարեպաշտական հաստա- տութեանց ծախքը կը հոգան, և այսպէս հաստատ եկամուտ ունենալով՝ պէտք եղած բարեկարգութիւնները դիւրաւ կը կատարեն :

Մեր ազգը Բնէք չի կրնար ընել, ե- թէ քանի մի հարուստ վանքերէ և ե- կեղեցիներէ մեծ կակ դրամագլուխ մը ժողով, և անոր արդիւնքով մեր մէջ վաճառականութիւնը ծաղկեցնէ, ար- հեստները դիւրացնէ (արհեստաւորաց Եւրոպական գործիք ծարելով), ուսում- նարանները բարեկարգէ, հիւանդանոց- ներուն կամ աղքատանոցներուն օգնու- թիւն ընէ, հոգեւորականաց բարոյական և նիւթական վիճակը լաւացնէ, տպա- լանները պայծառացնէ կամ ազգային տպարան մը հաստատէ և գրականութիւնը ծաղկեցնէ (հայաբնակ երկիրները և ոչ թէ օտար քաղաքներ) : Միթէ այն ժամանակ մեր երեւելաց ազգասիրուի- րանքն անօգուտ տեղը կը կորսուի : Միթէ այն ժամանակ մեր Ամիրները կերթան իրենց հարստութիւնները օտարներուն քսակը կը լեցնեն ընդհանուր աշխար- հացոյցներ և տիեզերական պատմութիւն- ջինել կամ թարգմանել տալու (այնպիս- եաց ձեռք, որովք զմեզ հերթիս կը կանչեն ոչ թէ ինչպէս, այլ ներքին հա- մալմաք, սարսափելի յանդիմութիւն Վի- էննայու Եւրոպա լրագրին, (էօլիի քաղա- հալիւստ պէտքի) որովք ազգիս օգուտ չընելէն զատ (որովհետեւ մեր հայազգի ուսումնական երիտասարդները աւելի «էլիւ, աւելի ձիւլը և աւելի «ծանր կրնային շինել) փաստ կուտան. փաստ ալ չի տան նէ այնպէս թանկ կը վաճառ- ուին, որ սակաւք կրնան գնել զանոնք : Ինչ ատեն Ազգասէր Ամիրները պէտք էին ազգիս համար գրիք շինելու նպա- տակաւ օտարաց դրամ տուած ժամա- նակին այնպիսի պայման մը ընեն, որ այգբան օրինակ հայոց ձրի տրուի, և դը- րամով վաճառուելիքներն ալ այս ինչ ածան գնով վաճառուին : Իայց աւե- լի աղէկը և ճշմարիտ ազգասիրութիւնը ան է որ ազգիս օգտին համար շինել տրուելէ գրիքները՝ ազգակից, կրօնակից և սրտակից հայոց ձեռք գրուին և ազգային մամուլներով տպուին, և եթէ ազգային տպարանները պակասաւոր են, թող ազգասէրները օգուտը ըրած ձե- ունտութիւններուն իշտ ազգայնոյ շնոր- հեն. և կը հաւատարմացնեմք զիրենք որ մերկները անոնցմէ աղէկ կը լինին :

Դառնալիք ներկայ յօդուածիս գլխա- լոր առարկային, յորմէ ակամայ զար- տուղեցանք : Ուսումնարանաց հոգաբարձուները շարունակ չը գանկատին եկամտից պա-

կասութեան և անհաստատութեան հա- մար, աղքատին լրագիրները անոնց դան- կատանոց արձագանք կուտան, և անոնց յանցանք չեն գտնել ուսումնարանաց անկարգութեան համար : Միւս կող- մէն հիւանդանոցի արդեանց և ծախուց անհաւասարուէ գանկատներ կը լսեմք : Ուրիշ կողմէն ալ զանազան քաղաքաց հայ ժողովրդոց խեղճ ու անկիրթ մը նալը կրնանամք, և յուսահատեալ կը մնամք : Ինկերութիւններ հաստատուելու ձեռք կը զարնեմք, բաւական դրամ չի կրնայով հաւաքել, ետ կը կենանք, կախ- ստանք ազգիս վիճակը, և զանկայ լաւ- ցընելու չենք խորհիլ, իբր թէ անկա- թելը ըլլար : Թող ուրիշ ազգաց օրի- նակին հետեւելով եկեղեցեաց և վանո- թից անօգուտ ու մեռեալ դրամագլու- լուխները արդիւնաւորենք, և ամեն բան կարգի կը մտնայ : Թող եկեղեցիներն ու վանքերը ունեցածնէն չի զատուին, դրամագլուխը միշտ իրենցը ըլլայ, բայց ըստ որում այս դրամագլուխը ազգն է շնորհէր, անոր արդիւնքը գոնէ ազգը վայելէ : Հոգեւորականները հիմայ որ օ- գուտ մը չեն քաղեր, այն ժամանակն ալ թող միշտ կարծեն թէ իրենց գանձա- րանի մէջ պահուած են այն մեծամեծ դումարներն ու ծանրագին զարդերը, որոց տեղը անոնցմով գնուելիք անշարժ կալուածոց մուրհակները կամ սեղանա- տանց անդորրագիրները թող պահեն :

Հաւերթական օրհնութեանց և ազ- ցային երախտագիտութեան արժանի են այն բարեմիտ Ազգագլուխները, որ այս առաջարկութեան վրայ խորհելով մէկ մեծ տնօրէնութիւն մը ընեն : Մը- նանք մենք ալ լուսաւորեալ ազգաց կարգը :

« Լմնոյս 11ին հինգշաբթի օրը իդ- միրու սրբոց Հովիթմեանց դպրոցին աշակերտութեանց հարցաքննութեան հան դէսը կատարեցաւ ի ներկայութեան առաջնորդ գերապատիւ Տ. Պօղոս սրբ- բազան արքեպիսկոպոսին, և քանի մը ուսումնական անձանց : Լուսնի դա- սու աշակերտութիւնները խիստ արժանա- լոր կերպիւ պատասխաններ տուին իրենց եղած հարցմանցը, որ կը վերաբերին հայկաբանութեան, Հայոց պատմութե, աւետարանական ծանօթութեանց, և սկզբանց քրիստոնէական վարդապետու- թեան, աշխարհագրութեան, բնական պատմութեան և թուաբանութե : Լ,թէ դասը որ եօթը պարկեշտատուն օրիորդ- ներէ կը բաղկանայ, ամենէն յառա- ջագէմն է և յատուկ գովութեան արժանի, և ժողովականաց մտերիմ գու- հունակութիւնը ընկալաւ : Երկրորդ դա- սը որուն մէջ կը գտնուին ինը աշա- կերտութիւն, նմանապէս ըստ բաւական նին յառաջացեալ են, հայերէն համաձայ- նութե, և վերջիշեալ օգտակար ծանօ- թութեանց մէջ : Երրորդ դասը որ բազ- մաթիւն է, քերականութեան ութ մաս- սանց վրայոք քննուեցաւ, և իրենց ուս- մանց աստիճանին համեմատ արժանա- պէս պատասխանեցին :

« Երկրակ օրը ամսոյս 14ին պարգե- լաբաշխութեան ընդհանուր հանդէս մը եղաւ. ուր ներկայ էին սրբազան Առաջ- նորդը, ազգային Հոգաբարձուները և աշակերտութեանց ծնողքը : Ինդարձակ գրասեղանի մը վրայ դրուած էին օրիոր- դաց գրաւոր աշխատասիրութեանց փոր- ձերը, նմանապէս բազմատեսակ ձեռա- գործ աշխատութիւններ՝ աստիճանաբար- թեան վերաբերեալ, որոց վրայոք ման- րաման տեղեկութիւններ տալը խիստ երկար կը լիայ : Բաւական կը համարուիք

Քրիստոսի խաչը անկած տեղէն է. և խաչը տնկելու համար ապագային մէջ բացուած ծակը մինչև հիմայ կը տեսնուի, նոյն ծակին վրայ մեծ արծաթ լուսակալ մը կայ, որուն տակէն ձեռքը երկնցընելով ծակը կրնան շո- ջախել : Երեսնակէն թիւ մը հիւրի նեղ և երկայն ծակ մը կայ, որ բուն «ապագային գագաթը ըլլալ» կը տեսնուի : Մասուն յատակը բոլոր մարմարիւն է :

Լ,թէ խորանին քով Աստուածածնայ պատկը խորանը կայ, որն որ երկու խորանի մէջ տեղն է : Լ,թէ տեղա կեցեր է Աստուածամայրը երբոր Քրիստոս խաչին վրայէն Յովհաննէս մկրտիչը ցընելով « Երեւ դու, ահա որդի քո » ըսել է :

Լ,թէ մատուռին քով Լատինաց խորանը կայ, որուն առաջը գետնի վրայ դրուած քարե- թով զարդարեալ է : Լ,թէ Քրիստոս խաչին վրայ գամուած տեղն է : Զարկը (թափան) կա- մարին վրայ Քրիստոսի վարսավիշայ (մուգա- լեք) պատկերը կայ :

Լ,թէ խորանին աջ կողմը ուրիշ մատուռ մըն ալ կայ որ Քրիստոսի խաչը դամուած ատենը Սրբուհի Մայրը ան մատուռին տեղը կեցեր է :

* Ապագային ձեռք է. կրտսէր թէ առաջին դարուն մէջ գետնաշարժէն եղած ըլլայ : Բացառել կրտսէր լուսն :

պատեաց պատառակալաւ : Լ,թէ քարին աջ կողմը Գողգոթա լեռան աստիճաններն են, և զիմացի կողմը Քրիստոսի գերեզմանը :

Գողգոթա լեռան տակը պզտիկ մատուռ մըն է տասնու վեց ոտնաչափ երկայնութեամբ և վեց կամ եօթն լայնութեամբ, որ Յուսանց ձեռքն է : (Սմանք կրտսէր թէ մեր նախահայր Ադամայ մարմինը հոն թաղուած ըլլայ, գու- ցէ հաւանական է) : Լ,թէ մատուռին վրայ (ինչ- պէս ըսինք) Գողգոթա լեռն է, որուն վրայ Քրիստոսի խաչը անկելու համար բացած ծա- կը կայ, որուն ծայրը մինչև վար իջնալով, Քրիստոսի խաչը մատուռին մէջ գտնուած ապագային դպրոց է, աս մատուռը անոր յիշատակարանն է, մէջը մէկ երկու կան- դեղներ կան :

Մատուռին դրան քով Գողգոթա լեռան անկուղիքն են, և մօտը ուրիշ անկուղիք մըն ալ կայ, որոց երկուքն ալ լեռան վրայ կը տանին : Լեռան բարձրութիւնը եկեղեց- ղոյն բակէն մինչև վեր 19 աստիճան է : Լ,թէ տեղը այսինքն լեռան գագաթը երեսուն ու- նաչափ լայնութեամբ և երեսուն ու հինգ ոտնաչափ երկայնութեամբ բակ մըն է, վրան երկու կամար կայ իրարու քով, և երկու մեծ, ու մէկ պզտիկ խորան կայ :

Զախ կողմի խորանը Յուսանց է, որն որ

բաժնու թէ ամենքը սքանչւոյցան այս զա-
նազան դորձքերուն բարակութեանը և
կատարելութեանը վրայ. որ շիտակը պա-
տիւ կրնէ թէ հայկազուն վարժապե-
տուհւոյն և թէ իւր աշակերտութեանց :
Պարզաբարձութիւնը սկսելէն առաջ
յառաջագէտ աշակերտութիւններէն մէկը
այս հանդէսին պարագայից յարմար
պատուական ճառ մը կարդաց. որ մեծ
հաճութեամբ և ծափահարութեամբ
ընդունուեցաւ :

« Բոլոր հանդիսականները դո՛ւ հզան
Հովիտմեանց դպրոցին ըստ կարի բա-
րեկարգ յառաջդիմութենէն, որուն հա-
մար կը պարտաւորիմք մեր շնորհակա-
լութիւնը մատուցանել անոր պատուե-
լի վարժապետին, նմանապէս յարգոյ և
բարենախանձ հոգաբարձուաց Արիւար-
եան Մարտիրոս աղային, Էջիգեան Ա-
ռաքել աղային և անոնց բարեջան օգ-
նական Մագսուտեան Յովհաննէս ա-
ղային, որոնք ազգասիրական եռանդեամբ
յանձնառու եղած են թէ Մեսրոպեան
և թէ Հովիտմեանց դպրոցաց հոգա-
բարձութեանը, և անխոնջ ու փութա-
շան խնամօք ՚ի գործ կը դնեն իրենց
ծանր պաշտօնը :

« Երկուշաբթի սրբոց Հովիտմեանց
տոնակերութիւնը ըլլալով, դպրատան
աշակերտութիւնները սպիտակազգեստ զար-
դարեալ սուրբ Լուսաւորդի եկեղեցւոյն
մէջ ներկայ գտնուեցան սուրբ անմահ
Պատարագին, որուն լոյսնալէն ետեւ պա-
տարագիւ Քահանայն դպրօք և կղերի-
կոսք յիշեալ օրիորդաց դպրատունը գը-
նաց հոգեւոր երգոց ներդաշնակութեւ
ուր Աւետարան մը կարդացուելով և
Պահպանիչ զրուցելով հանդէսը վեր-
ջացաւ :

« Ինքերկարի է մեզ ծանուցանել թէ
Գուշատայի Հայոց դպրատունը, որ մե-
ծարգօյն բարեպաշտ վարդան և Գաս-
պար աղայից արդեամբը շնորհած է, ու
անոնց աղօթսիրական ջանքերը և առա-
տաճեալ ծախսերը կը կառավարուի, բա-
ւականապէս բարեկարգեալ և յառա-
ջադիմութեան մէջ կը գտնուի : Եւս-
դպրատան վարժապետը Յարութիւնեան
պատուելի պարոն Վահան Մաղաքիան
է, որ իգմիրի Մեսրոպեան դպրոցին մէջ
բոլոր է իւր ուսմունքը, և իւր բարե-
նախանձ հոգատարութեամբը և պար-
կեշտ ընթացիւքը նոյն քաղաքին հասա-
րակութեւ բարի համարումը ստացած է :

« Երկուշաբթի 7ին կիրակի օրը այս դըպ-
րատան աշակերտաց հարցաքննութեան
հանդէսը կատարուեր է, ՚ի ներկայութեւ
հայապգի բնակչաց Գուշատայու, որոնք
մեծապէս դո՛ւ են եղեր անոնց ըստ կա-
րի յառաջդիմութենէն, քանզի աշա-
կերտները լաւ պատասխաններ տուած
են քերականութեւ, Հայոց պատմութեւ և
քրիստոնէական վարդապետութեւ սկզբ-
բանց վրայօք : Հարցաքննութեւ վերջը
յառաջագէտ աշակերտներէն մէկը՝ այս
ինքն Գասպարեան պարոն Յովհաննէսը
ուսումնասիրութեւ վերաբերեալ ճառ մը
կարդացեր է, զոր յիշեալ պատուելի
վարժապետը շարադրեալ է : » (ԱՐԷ ԱՐ.)

Պրուսայու Բարձրաւոր Առաջնորդ
Գերապատիւ Տ. Գեորգ Սրբազան Ե-
պիսկոպոսը, որ անցեալները Կոստանդնու-
պոլիս հրաւիրուած էր, շաբաթ օր, յու-
նիսի 20, իւր վիճակը վերադարձաւ ըն-
կերակցութեւ չորս հոգաբարձու իշխանաց
Պրուսայու, որ Սրբազան Առաջնորդը
վերադարձնելու Կոստանդնուպոլիս
էր : Երկուշաբթի 21ին կիրակի օրը
տանդնուպոլիս իւր թղթակցին գրած
նամակով Գերապատիւ Եպիսկոպոսին ե-

ղած յարգական ընդունելութիւնը այս-
պէս կը պատմէ :

« Կոստանդնուպոլիսէն ելած օրերնիս
Մուստաֆա մտաւք. ուր տեղ Պրուսայու
Սուրբազան Բարձրապատիւ վաշային կող-
մէն երկու խաչաւ, և հայապգի արուեստ-
տաւորաց գլխաւորներէն քանի մի հոգի
կրպակեցին, անկից մինչեւ Պրուսայ Սրբ-
ազան Առաջնորդին ընկերանալու հա-
մար : Եւսորդ օրը կիրակի ըլլալով՝ այն
իրիկունը ուշ առեւ քաղաքը մտնելու
մտօք ճամբայ ելանք : Երեսնի չափ
ծիւղոր Չալըքեան ըստած գիւղին քո-
վերը պատահեցան, որ իրենց հոգեւոր
Հովիւր զիմաւորելու կուգային : Քա-
ղաքին յարգի իշխաններն ալ մինչեւ Պր-
ուսայու դուրսը Աճէմէր շէշմէսի ըս-
ուած տեղը եկած էին. ուրկեց ամենքս
մէկէն Սուրբ Եկեղեցւոյ մօտերը հանե-
լով տան մը մէջ դպրատան ձայնաւոր
տղայքը պատրաստ գտանք, որ քաղցրա-
ձայն երգերով մինչեւ Սուրբ Եկեղեցի
տարին : Քաղաքացւոց մեծ բազմութիւն
եկեղեցին ժողոված ըլլալով՝ Սրբազան
Առաջնորդը համառօտ խօսքով մը անոնց
իրենց ցուցուցած սիրոյն համար շնոր-
հակալ եղաւ և օրհնութեամբ արձա-
կեց ժողովուրդը. որ մեծ խնդութեամբ
իրենց բնակարանը դարձան : »

ՕՒՆԵՆԵՐ ԵՂԱՌԵՐ

— Կիրակի օր Կոստանդնուպոլիս
զօրաց նախկին հրամանատար Սէրիֆ Կա-
շայն Մայրաքաղաքէս մեկնեցաւ Պա-
թում երթալու, ուրտեղ 20,000 զօրաց
գունդ մը պիտի կազմէ Լաղիթանի բը-
նակիչներէն, որոնք ինքնակամ խնդրեցին
Ռուսաց դէմ զենք առնելու եթէ պա-
տերազմ բացուելու ըլլայ : Եւս 20
հազար կամաւոր զօրքով և անցեալները
Պաթումը զրկուած Կոստանդնուպոլիս
պահ և պահեստի զօրաց խումբերով 35
կամ 40 հազար զինուորներէ բաղկաց-
եալ բանակ մը կազմուելու է, որոնք
ամեն տեսակ զգեստները, զենքերը, և
պատերազմական պաշարները ունին : Եւս
բանակը Էրզրումայ բանակին հետ միա-
ւորելով՝ 70 կամ 80 հազար զինուոր-
ներ կը լինան, որոնք Պոլսէն մէջ պա-
տերազմ բացուած ժամանակը Կովկաս-
եան երկիրները պիտի մտնեն և այն տե-
ղէն Հէյս Դամիլին և զօրացը հետ մէկ
տեղ Ռուսաց վրայ պիտի յարձակին :
Պոլսէն իր բանակը արդէն 160 հա-
զարի կը հասնի :

— Երկուշաբթի 24ին և Պոլսէն
շէն նոյն ամսոյն 26ին գրուած նամակ-
ները կը ծանուցանեն թէ Մոլդաւիոյ և
Վալաքիոյ իշխանութեանց երկիրները
մեծ երկիւղ կայ թէ Ռուսաց զօրքը մօ-
տերս պիտի մտնեն, թէպէտ անոնք ի-
րենց սահմանադրութենէն շարժած չու-
նին : Երկուշաբթի 25ին իշխանութեանց
երկիրները կատարեալ հանգստութիւն
կը տրին, թէպէտ և Ռուս գործակալնե-
րը բազմութեամբ հոն գացեր խառ-
նակութիւն ընելու կ'աշխատին : Իշ-
խանաց արեւուն հակառակութիւնը և բը-
նակչաց բարեմտութիւնը թշնամեաց ա-
մեն հնաբքը պարսպ հանելու են, և ա-
ռիթ չտալու են որ երկիրնիս կոխելու
իրաւունք ձեռք բերէ :

Երկուշաբթի 26ին եկած լուրերը կը
ծանուցանեն թէ Ռուսաց զօրքը Պէսա-
րապոլի կողմերը շատ խոշալի վիճակի
մէջ կը գտնուին : Պիտալքին չէ հո-
գացուեր, հիւանդութիւնը կը ջարդէ զն-
րերը, և ոմանք բանակէն փախչիւ սկսե-
ր են : Հայաստանի սահմանները գտնու-

ած Ռուսաց զօրքը նմանապէս մեծ նե-
ղութիւններ կը քաշեն :

— Հէքիպ Էֆէնտին օր Մարթին Գոս-
թա անուն Հունգարացւոյն բռնուելուն
վրայ պատահած դժբաղդ անցքերուն
քննութիւնը ընելու համար Իգմիր եր-
թալու հրաման ընդունած էր, շաբաթ
օր Մայրաքաղաքէս մեկնեցաւ Տէրու-
թեան Էրէիլէ անուն շոգենաւով :

Հէքիպ Էֆէնտին չորեքշաբթի օր Վ-
Սուրբանին ներկայանալու պատիւ ու-
նեցաւ :

Երկուշաբթի օր Էրէիլէ Էֆէնտին
պէյը, որ Բարձրագոյն Դրան Թարդ-
մանատան անդամ է, հօրը հետը գնաց
և յը յուսացուի որ Հէքիպ Էֆէնտին այս
ծանր խնդրոյն վրայօք կարեւոր տեղե-
կութիւններ ստանալով՝ ամեն կողմանց
հաճելի կերպիւ մը վերջանալուն պիտի
օգնէ :

— Երեքշաբթի երեկոյն Թնդանօթաց
ձայները Մահմետականաց Պայրամի նա-
ւակաւորքը (արիֆէն) ծանուցին : Իա-
կոյն բոլոր Օսմանեան նաւերը բազմա-
գոյն դրօշակներով զարդարուեցան :
Բարձրագոյն Դուռը և ամեն պաշտօ-
նատեղերը գոցուեցան :

Հետեւեալ առաւօտուն կանուխ Կայ-
սերական զօրաց գունդերը վեհափառ
Սուրբանին անցնելու ճամբուն վրայ
Թօփթափուի Արքուէի պալատէն մինչեւ
Սուրբան Աճէտ մզկիթին դուռը եր-
կու կարգաւ շարուեցան, և տեղ տեղ
զինուորական երաժշտաց խումբերը կե-
ցած՝ ներդաշնակաւոր եղանակներով
օգը կը հնչեցնէին :

Սեւիզայի Կայսր պալատէն մզկիթը
երթալու դառնալու առեւ՝ Կեյքէ Կայսր
խնդալից աղաղակները ամեն կողմէն կը
լուռէին : Եւս 26ին ըստ սովորութեան
բոլոր Տէրութեան Նախարարները և
պալատի պաշտօնեաները կ'երթային :
Հատ փառաւոր էր հանդէսը և ընդ-
հանուր խնդակցութիւնը անմահ :

Կայսերական պալատի հրապարակը
Իթեապի հանդէսը կատարուեցաւ, և
Կայսերական պաշտօնեաները կարգաւ
վեհափառ Սուրբանին ոտքը համբու-
րելու պատիւը ունեցան :

— Օմիւռնիոյ մէջ անցեալ շաբաթ
պատահած ցաւալի եղելութենէն ետ-
քը, Բարձրապատիւ Ալի փաշայն յան-
ցաւորները բռնել տալու համար հար-
կաւոր միջոցներ ՚ի գործ դրաւ : Կայս-
տանուած փախստականներէն շատ հո-
գի բանտ գրուեցան, բայց ամենմէ ե-
րեքը, մէկը Հունգարացի և երկուքը Ե-
տալացի, որոնք բռն յանցաւորներն են
եղեր, ձեռք չեն անցեր : Երկու Իտա-
լացիները մարդասպանութիւն գործելէն
անմիջապէս ետքը փախեր են. իսկ Հուն-
գարացին, որ Ամբիկայի հպատակ էր և
Անգղիացւոյ մը տուն խոհարարութիւն
կրնէր, ժամանակ գտեր է ետքէն փախ-
չելու, որովհետեւ տեղական կառավա-
րութիւնը առանց օգնութեան հիւպա-
տարանաց այս տեսակ օտար հպատակ-
ները բռնելու իշխանութիւն չունի :

— Երկուշաբթի օր Աւստրիոյ նախորդ
գործակաւոր ՚ի Կոստանդնուպոլիս և
այժմեան երկրորդ կարգի դեսպան Ալ-
թէնս Սօփիօ Քէյքէ Զորադանի Կայ-
սերական պալատը երթալով՝ վեհափառ
Սուրբանին ներկայանալու պատիւ ու-
նեցաւ, և վերջին այցելութիւնը ըրաւ :
Երկուշաբթի 27ին Բարձրագոյն Դուռն
Տէրութեան Նախարարաց հետ տես-
նուեցաւ :

— Երկուշաբթի 28ին Արդարութեան Բարձ-
րագոյն Ատեմին Նախագահ վեհմա-

փայլ Ռիֆաթ փաշային Քանլըճայի ծո-
վեգերեայ պալատը Նախարարաց Ժո-
ղով եղաւ :

— Սիւննայէն յունիսի 15ին կը դրեն
թէ Ռուսիոյ դեսպան Պարոն ուր Մե-
յէնտօրօք Աւստրիոյ արտաքին գործոց
տեսուչին հետ երկու օր առաջ նորէն
տեսութիւն ըրեր է, և կըսուի թէ մօ-
տերս Ռուսիոյ զօրքը Դանուբեան իշ-
խանութեանց երկիրները մտնելուն մա-
սին յայտարարութիւն մը մատուցեր է :

— Պէրլինէն յունիսի 14ին կը դրեն
« Ս. Պետրսբուրգի դահլիճը մերիննե-
րմանալ ուզեց թէ Արեւելեան խնդրոյն
մէջ ինչ ճամբայ բռնելու է : Պէրլինի
կառավարութիւնն ալ այնպիսի պատաս-
խան մը տուեր է, որ Ռուսիոյ բաղձնաց
համեմատ չէ, և Ռուսիոյ տէրութիւնը
աւելի անկախ վիճակի մէջ կը գնէ, որն
որ շատ կողմէն չէին կարծեր երկու
տէրութեանց մէջ շատ տարիներէ հե-
տէ գտնուած յարաբերութեանց նայ-
ելով : »

— Փարիզէն յունիսի 16ին կը դրեն
« Իր հաստատուն թէ մէկ շատ Պոլսիա-
ցի զօրապետներ և բարձր աստիճանի
զինուորական պաշտօնեաներ, որոնք
Գաղղիոյ և Անգղիոյ մէջ ապաստան-
ուած են, մօտերս Տաճկաստան պիտի
երթան Օսմանեան Կայսերութեան բա-
նակին մէջ ծառայելու համար : »

— Ի իրիկուէն երկու վաճառականի
նուէր մեկներ են պատերազմական պա-
շարներով և բանակ կազմելու պէտք ե-
ղած առարկաներով լեցուն, զորոնք նոյն
քաղաքի վաճառական մը ծախու առե-
ր է Օսմանեան բանակին համար :

— Կըսեն թէ Ռուսիոյ Արդարութեան
պաշտօնեայ Փանին կոմսը, որ մօտերս
Փարիզ գնաց, պաշտօն ունի Գաղղիա-
ցւոց Կայսեր իմացունելու թէ Ռուսիոյ
Կայսրը պէտք եղած ժամանակը Գաղ-
ղիոյ միջնորդութիւնը պիտի ընդունի միւս
տէրութեանց հետ :

— Սիւննայէն յունիսի 23ին կը
գրեն թէ երկաթուղւոյն վրայ 15 մղոն
երկայնութեամբ երթաւեկութեան փորձ
մը ըրեր են, որ շատ աղէկ յաջողեր է :
Երկուշաբթի 24ին Ռուսաց ժամէն
պակաս տեւեր է : Սիւննայէն յունիսի
չէ քաշէն Չայթ երթալու երկա-
թուղին տարոյն վերջը պիտի լըմնայ :
Եւսպաս փաշայն Գահիրէ կը գտնուի
Նաւախումբը ճամբայ երեւոյ կը պատ-
րաստուի, և փութով զինուորները վը-
րայ է եղեր :

— Հինգշաբթի օր Պէյօղլու Փանդար-
տի կողմը սպաննուած Սարտէնիսի մը
գտնուեցաւ, որուն մարմինը դաշնակի
քանի մը հարուածներով ծակուած էր :

ՊԵՐՁԻՆ ԵՂԱՌԵՐ

Երեկ Կոստանդնուպոլիս թիկնապահ զօ-
րաց հրամանատար Մեհմետ Ռիւշտի փա-
շայն Մեծ Եպարքոս անուանեցաւ՝ փո-
խանակ Բարձրապատիւ Մուսթաֆայ
փաշայի :

— Օմիւռնիոյ կուսակալ Բարձրապա-
տիւ Ալի փաշայն Արտաքին գործոց նա-
խարար անուանեցաւ՝ փոխանակ Բարձ-
րապատիւ Բէշիտ փաշային :

Սիւննայէն Կոստանդնուպոլիս թիկնա-
պահ զօրաց հրամանատար Նշանակուե-
ցաւ :